

Czoller Viktória

A bullying témakörének feldolgozása multimédiás eszközökkel az anyanyelvi órán

A tanulmány az iskolai bántalmazás alapkérdéseit, a szaktanárok felelősségét, jogait és kötelezettségeit, valamint a tanórákban rejlő prevenciók lehetőségeit tematizálja. Az elméleti áttekintés röviden a bullying működési mechanizmusáról szóló ismereteket összegzi, továbbá sorra veszi a pedagógusok, az osztályközösség, az iskola, valamint a szülők hatáskörét az atrocitások visszaszorításában, és további segítő személyeket, szervezeteket nevez meg. Általános pedagógiai irányelveket is közöl, amelyeket egy multimédiás feladat- és tevékenységtár követ magyartanárok számára, illeszkedve az új Nemzeti alap- és kerettantervhez (2020). A téma örökös aktualitásából fakadóan számos preventív, a diákokat megcélzó alkotás születik folyamatosan, emellett elérhetőek színházi alkotások, filmek és irodalmi szövegek is. Ezek nyomon követése és beemelése az anyanyelvi tanórákba korszerű és autentikus oktatást biztosít.

Bevezetés

A bullying nem tabu. Az információáramlás mégis megreked az esetismertetés szintjén, így nem örökítődnek át a megoldási stratégiák, a prevenciók és az intervenciók gyakorlatok. Ezt pedig nem csupán a média, hanem friss hazai kutatások is alátámasztják: „A tanárok nem érzik kielégítőnek informáltságukat az erőszakos cselekedetekről, az iskolai zaklatásokról” (Figula 2019: 237). A tanárok szerepét és felelősségét a bullying megakadályozásában magyar és nemzetközi vizsgálatok is bizonyították, így szükség van az ismeret- és kompetenciafejlesztésre ebben a tekintetben is (Jármi–Piros 2017: 265). Ezt a célt szolgálja az alábbi elméleti áttekintés. A cikk második felében olyan, az anyanyelvi órákon hasznosítható feladatok és tevékenységek olvashatók, amelyek elősegítik a bántalmazásról való diskurzust és a diákok érzékenyítését a magyar nyelvi órán, illeszkedve az új Nemzeti alap- és kerettantervben (2020) meghatározott témakörökhöz.

Az iskolai bántalmazás

A bullying fogalma és fajtái

Sem hazánkban, sem a nemzetközi szinten nem áll rendelkezésre egységes, önálló jogi, pedagógiai vagy más diszciplínát érintő definíció, ugyanakkor a bullyinggal kapcsolatba hozható fogalmak megegyeznek abban, hogy ezen tevékenységek az emberi méltóságot és az önbecsülést csorbítják, valamint a magán- és a mindennapi életben sérelmet, károsodást okoznak (Parti 2016: 127). Olweus (1999; idézi Jármi–Piros 2017: 266) nevéhez köthető a bántalmazás első, általános érvényű definíciója: „Olyan *indokolatlan* agresszív viselkedési forma, amely *ismétlődő jelleggel* és *szándékosan* irányul *gyenge*, magányos egyénre, akinek nehézségei vannak önmaga megvédésében.” A bullyingban részt vevő személyek között hierarchia áll fenn, az erőviszonyok a zaklató javára tolnak el (Smith et al. 2004; id. Körmendi–Szklenárik 2014: 105). Az iskolai bántalmazás a tanulók közötti vagy tanár-diák viszonyban előforduló fizikai, szóbeli vagy lelki agressziót jelenti (Jármi–Piros 2017: 268), ide sorolandó az intézmény épületén kívüli zaklatás is (például az iskolába vezető úton) (Parti 2016: 115). Bántalmazó viselkedésre példaként a *Pedagógusok pszichológiai kézikönyve* a lökdösődést, a fenyegetést, a meglopást, a gúnyolódást, a megalázást, a kiközösítést, illetőleg az álhírterjesztést említi (Jármi–Piros 2017: 266). Berger (2007; id. Jármi–Piros 2017: 267) ide sorolja a személyes tárgyak eltulajdonítását és megromlását, a pletykát, a barátok kisajátítását, valamint a közeledés visszautasítását is. A bullying felismerését nehezíti, ha indirekt formában zajlik – mint a cyberbullying. Schmidt Andrea és Parti Katalin

(2018: 231) a terminust a fiatalok egyszeri vagy ismétlődő online megfélemlítéseként foglalja össze. Ide sorolandó a zaklatás minden offline formája, amely elektronikus eszközzel történik (például telefonhívás, SMS-küldés) (Parti 2016: 115).

Az iskolai bántalmazás kialakulása és szereplői

Nincs determinálva, hogy valaki a bullying bármelyik formájának áldozata vagy elkövetője legyen, lévén a bántalmazás nem a sértett ellen, sokkal inkább a társas közeg megnyerésére, a pozíciószerezésre vagy annak megtartására irányul. Egy olyan közösségben pedig, ahol a tagok nem önkéntes alapon szerveződtek, elkerülhetetlen a konfrontáció a csoportban betöltött szerepek kialakítása közben és bizonyos mértékben azután is. A bullying jellemzően akkor alakul ki, amikor hiányzik a csoportkohézió. Ilyen esetekben a szoros összekapcsolódás helyébe az ugyancsak közösségi cselekedet, a bántalmazás lép (Garandea–Cillessen 2006; id. Jármí–Piros 2017: 273). Felmerül a kérdés, hogy az együttes fellépés, amely ugyanezt a csapatépítő funkciót tölthetné be, sok esetben miért hiúsul meg, még akkor is, ha az osztály tagjai ellenzik a történetet. Katz, Allport és Jenness (1913) a *sokszínűség nem ismerete* kifejezést használta a jelenség magyarázatára: a diákok tévesen azt hiszik, hogy a többiek támogatják a bullingot, vagy mivel nem érintettek, nem zavarja őket ennek jelenléte (Juvonen–Galvan 2008; id. Jármí–Piros 2017: 273). Mivel a bully, azaz a bántalmazó a szemlélők figyelmét igyekszik magára vonni, azok jelentős szerepet töltenek be mind a bántalmazás megakadályozásában, mind az éltetésében. Welsch et al. (2001; id. Körmendi–Szklenárik 2014: 115) kutatása szerint azok a kísérletek bizonyulnak a leghatékonyabb fellépésnek, amelyek a szemlélők bevonására koncentrálnak.

A felelősség kérdése

A pedagógusnak mint a tanulókért felelős felnőttnek reagálnia kell a kialakult bántalmazásra. A közvélemény szerint a prevencióban és az intervencióban a tanárok játsszák a legfontosabb szerepet (Körmendi–Szklenárik 2014: 107). Figula Erika (2019: 8–9) tanulmánya megerősítette, hogy a pedagógusok személyisége, attitűdje és magatartása mind meghatározó tényezők a bullying felszámolásában, sőt megjelenésében is. Ugyanakkor nem szabad elfeledni, hogy a nevelőmunka elsősorban nem a tanár, hanem a család kötelessége, amelyet a pedagógus kiegészít, de nem helyettesít (Somogyi 2017: 499). Az iskolának szintén feladata a bullying megakadályozása (Parti 2016: 135). Az intézmény részéről szükség van egyfajta eljárásrend kidolgozására, valamint a lépések megvalósításához a felelősök kijelölésére (Jármí–Piros 2017: 282–285). A 2011. évi CXCV. törvény (1) az iskola, a pedagógusok és a szülők feladatait, a 2011. évi CXI. törvény (2) az ombudsman hatáskörét szabályozza – az utóbbi a gyermekek alapvető védelméért és jogaiért felel. Segítség kérhető továbbá olyan szervektől és személyektől, mint az iskolapszichológus, a szociálpedagógus, a gyermek-, ifjúság- és családvédelmi felelős vagy az egészségügyi szolgáltatásban dolgozó szakemberek, emellett léteznek kifejezetten az iskolai és az online bántalmazásra specializálódott egyesületek is.

A szaktanárok lehetőségei a tanórán

A hétköznapi helyzetekben sokat tehet a tanár azért, hogy megelőzze az iskolai bántalmazás kialakulását (Jármí–Piros 2017: 281–282):

- minél több spontán és direkt lehetőség biztosítása az ismerkedésre, a visszahúzódiák aktivizálása, a hasonlóságok hangsúlyozása;
- csoportmunkák, együttműködésre sarkalló feladatok, heterogén és váltakozó csoportösszetétel;
- a helyes magatartásforma gyakoroltatása, a szankcionálandó cselekedetek konkrét megnevezése;
- az egyéni vélemények meghallgatása, az elfogadásra való nevelés, példamutatás;

- az üresjáratok (például szünet, kirándulás, tanóra közben) kitöltése játékokkal, feladatokkal;
- a közösségtudat erősítése (például közös programok, név, tárgy, szlogen, weboldal stb.);
- a buddyrendszer kiépítése (amelyben felsőbbévesek patronálják a kisebbeket), testvérosztályok kialakítása;
- a médiatudatosság fejlesztése (például hiteles weboldalak, biztonsági beállítások, netikett megismertetése);
- bullyingprevenciós vagy -intervenciós foglalkozások a tanórán.

A közbelépés mindig az aktuális eseményekről, nem az előzményekről vagy a bántalmazó személyéről szól. A problémás viselkedés Gordon (1994; id. F. Takács 2017: 225) szerint kísérlet a meg nem élt vágyak kifejezésére és a valahová tartozás, a fontosságérzet megtapasztalására, amelynek eszköze lehet a hatalomszerzés vagy a figyelemfelkeltés. A megoldás szempontjából ezért szükséges, hogy a tanár „[n]e úgy értelmezze a helyzetet, hogy »Ezzel a gyerekkel baj van«, hanem hogy »Ennek a gyereknek problémája van«” (id. F. Takács 2017: 230). Ezzel az attitűddel tudja az empátiát és a megértést a diákok felé hitelesen közvetíteni a bullying témakörének feldolgozásában.

Bullyingprevenciós tevékenységek az anyanyelvi órán

Az alábbi feladatgyűjtemény a multimédiás eszközök használatával segíti a bullying témakörének a feldolgozását a középiskolai anyanyelvi órákon. A foglalkozások illeszkednek az új, 2020 szeptemberében bevezetendő Nemzeti alap- és kerettantervhez. Ez utóbbi szerint a magyaróra az egyik legalkalmasabb területe az érzelmi nevelésnek, amely alapja a szociális környezetbe való beilleszkedésnek, az etikus és együttműködő viselkedésnek, valamint az egyéni boldogulásnak (Kerettanterv 2020: 2), így tehát a bántalmazás elkerüléséhez szükséges lépések párhuzamban állnak az anyanyelvi nevelés céljaival. Az ötlettár mind a tartalom, mind a szerkezet tekintetében a fent említett szabályozó dokumentumot követi.

A kommunikáció célja, működése – A szó ereje

(Gibbs 2014; Ágoston 2017, Charisma Workshop 2019)

Az adekvát nyelvhasználat, a tudatos kommunikáció nem csak a munka világába való beilleszkedés miatt lényeges kimeneti követelménye az anyanyelvi nevelésnek. Ahhoz, hogy a diákok megtanuljanak a különböző szociális helyzetekben hatékonyan kommunikálni, rá kell döbenniük, hogy ugyanazon gondolat eltérő módon közvetítve más hatást vált ki, és egy találó megfogalmazás akár életet is menthet. Ennek a felismeréséhez ajánlható *A szó ereje* című videó, amely Thomas Edisonról szól (3). Edisonnak az édesanyja nem árulta el, hogy őt a tanárai szellemileg elmaradottnak titulálták, ehelyett géniusznak nevezte, ami önbeteljesítő jóslatként működött. A videó megtekintése után a pedagógus beszélgetést kezdeményez a diákokkal, hogy szerintük milyen szerepe van a szavaknak az emberek életében, milyen építő és romboló következményekkel járhatnak, és milyen személyes tapasztalatot szereztek korábban ezzel kapcsolatban.

Ezt követően a tanulók csoportokba rendeződve ötleteket gyűjtenek, és plakátot készítenek arra a kérdésre válaszolva, hogyan érdemes kommunikálni konfliktushelyzetben. A csoportok beszámolóit után Brooks Gibbs bántalmazásszakértő *How to Stop A Bully* című (4) előadását nézik meg a gyerekek. Gibbs a videóban egy önkéntest kér meg arra, hogy verbálisan bántalmazza őt, majd bemutatja, milyen praktikával védhetik meg magukat az áldozatok ilyen esetben. Eközben a diákok jegyzetelnek (megfigyelési szempontok a csoporton belül egyénié lehetnek, például szóhasználat, nonverbális jelek, hatásos mondatok, attitűdök és reakciók), a látottak alapján pedig közösen egy rövid szabálygyűjteményt állítanak össze: megtervezik a bántalmazói helyzetben való védekezés lépéseit, lehetőségeit. A feladat lezárásaként érdemes kimondatni a diákokkal, hogy az adott osztályközösség nem fogadja el az iskolai bántalmazást.

Digitális kommunikáció – Életre kelt chatek

(Gerencsér 2017; Prokop 2018)

A chatnyelv tekintetében sokszor többet tanulhat a tanár a diáktól, mint fordítva. A tanulók otthonosan mozognak a digitális kommunikáció világában, ezt pedig érdemes kihasználni. Készítsenek egy gyűjteményt, amelyben olyan emotikonok és kifejezések szerepelnek, amelyeket szerintük a felnőttek kevésbé ismernek vagy használnak. A lista bővíthető olyan jelekkel és szavakkal, amelyek felhívják a figyelmet arra, hogy átverésről vagy bántalmazásról van szó. Ezek után megtekinthető az UNICEF két kampányvideója az internetes zaklatásról *Életre kelt chatek – Elek Ferencsel és Kerényi Miklós Mátéval*, valamint *Horváth Lilivel és Szinetár Dórával* címmel (5). Ezekben két olyan chatszöveg hangzik el, amelyben az áldozatot szekálják az osztálytársai, és fotókat terjesztenek róla. A két videó megnézése után elemezhető a diákokkal, hogy az előadók a hypertextus tipikus jegyeit miként valószínűsítették meg, ezt mivel egészíthették volna még ki, valamint a netikett, az internet mint hiteles forrás, az adatvédelem és a személyiségi jogok tematizálása is megvalósulhat ezen a ponton.

Ajánlatos továbbá az UNICEF egy másik alkotását is levetíteni: a *#nemvagyegyedül* elnevezésű videóban (6) magyar hírességek mesélnek arról, milyen sértések érik őket az internet világában nap mint nap, valamint arról, hogy az iskolás éveikben maguk is áldozatai vagy épp elkövetői voltak a verbális vagy a fizikai bántalmazásnak. A kiválasztott személyek a diákok körében kedveltek, ezáltal jó példát mutatnak a segítségkérés, az összetartás és a sikeres életút tekintetében is. Arra vonatkozóan pedig, hogy milyen hatással van a bántalmazás az áldozatokra, az IKEA készített egy látványos kísérletet, amelyben diákok az egyik növénynek 30 napon át kedves, a másikkal pedig sértő szavakat mondtak (7). Az utóbbi növény hervadásnak indult, a tanulók pedig visszahallgatták a hangfelvételt azokról a bántó szavakról, amelyeket használtak. Ez a videó a tudatosításra, szembesítésre lehet kiváló eszköz, továbbá a tanulók maguk is készíthetnek felvételt a témában.

Mondat- és szövegelemzés – A bántalmazáshoz egy egész falu kell

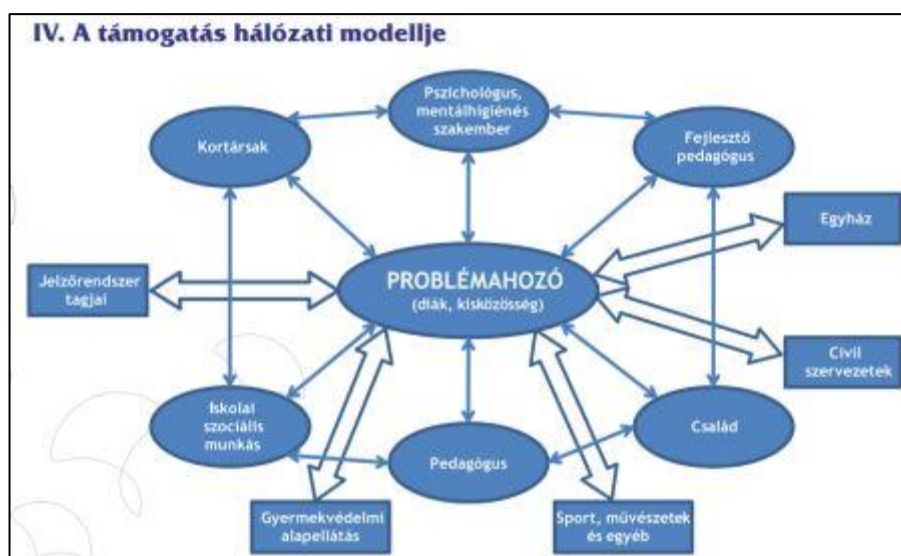
(Fótiné Németh 2010: 10; Burger King Hungary 2017; Sánta 2019)

A hivatalos iratok értelmezése olykor még a felnőttek számára is nehézségekbe ütközik. A mondat- és szövegelemzés témaköre éppen alkalmas arra, hogy az értő olvasás fejlődjön, hiszen a tagolás, az analízis hosszas gondolkozást igényel a tárgyalt egységek jelentésén. Azon túl, hogy a diákok a feladatok során megkeresik és jelölik a tagmondathatárokat, vagy épp megállapítják az alá- és a mellérendelő összetett mondatok fajtáit, a bántalmazással kapcsolatos információkhoz is juthatnak az alábbi szöveg elolvasásával:

„Ha azt szoktuk mondani, hogy egy gyerek felneveléséhez egy egész falu kell, akkor a gyerek bántalmazásához és elhanyagolásához egy egész falu félrenézése és hallgatása kell. A jelzés a felnőttek felelősségvállalása abban, hogy ne az elkövetőkkel, bántalmazókkal legyenek cinkosok, hanem a gyerekek segítsenek. [...] Sok esetben egy ilyen jelzés konfrontációt is jelent, konfliktust vagy vitát. Ezeket a helyzeteket a gyerek érdekében a szakembereknek be kell vállalniuk, mert a gyerek jóllétéért mi vagyunk felelősek. Az ő biztonsága az első, de a jelzésnél természetesen gondolhat a szakember a saját biztonságára is. Lehetőség van kérni a jelzés zártan kezelését, de előzetes esetkonzultációt is kérhet a gyermekjóléti szolgálattól az, aki bizonytalan abban, hogy hogyan tegye meg a jelzését.” (Sánta 2019)

A gyakorlást követően a szöveg lehetőséget teremt az osztály-falu, áldozat-gyerek, segítőszemély-felnőtt párhuzam kibontására, a szemlélők szerepének a megvitatására, annak megbeszélésére, hogyan és kitől kérhető segítség bántalmazás esetén, és hogy mit jelent a zártan kezelés, a titoktartás fogalma. Tisztázható a különbség a vita és a veszekedés, a sértés és az építő kritika, valamint az élcélődés, a konfliktus, az agresszió és a bullying között is.

Az új Nat (2020) ajánlasként említi a szerkezeti rajzok tanítását. Ehhez kapcsolódóan a tanulók párban olyan ágrajzhoz alkothatnak mondatokat, amelyek vizuálisan is megjelenítik, hogy a bullying megfékezése közös felelősség, azaz a szemlélők tulajdonképpen mellérendelő viszonyban állnak egymással. A diákok kaphatnak előre megadott mondatokat is, hogy maguk ismerjék fel ezt a szabályt (például *A bántalmazást meg kell akadályoznia az osztálytársaknak, a tanároknak, a szülőknek és az iskola tagjainak*). Az 1. ábra szemlélteti, hogyan lehet a feladatot megvalósítani (Fótiné Németh 2010: 10):

1. ábra

A bullying ellen fellépő személyek és szervezetek (Fótiné Németh 2010: 10)

Végezetül annak hangsúlyozására, hogy a bántalmazás megakadályozásában minden szemlélőnek egyaránt felelőssége van, megmutatható a Burger King által készített *Állj ki az iskolai bántalmazás ellen!* című prevenció videó (8). A kisfilmre kilépőcédulákkal reflektálhatnak a diákok.

Szöveg és vizualitás – Mindig meg foglak találni

(Kék Vonal 2014; Nasibov 2019)

A szerkezeti jegyeken túl a vizuális elemek mint a betűtípus és -méret, a színek, az elhelyezkedés és az illusztrációk is befolyásolják egy szöveg értelmezését. Ennek tudatosítására szolgál a 2. ábra.

2. ábra

Számítanak a betűtípusok. A szöveg jelentése: mindig meg foglak találni. (Nasibov 2019)

A diákok először megfigyelik a képet, majd párban megbeszélik, hogy a betűtípus megváltoztatása milyen jelentésmódosuláshoz vezetett. Ezt követően olyan mondatokat gyűjtenek, amelyek kontextustól függően lehetnek kedvesek és bántóak is. Ezekhez a mondatpárokhoz készítenek illusztrációkat – kézzel, vagy ha rendelkezésre áll az iskolában a technikai háttér, úgy IKT-eszközökkel az órán, más esetben házi feladatként. Az illusztráció lehet kép, szófelhő, saját kézzel rajzolt vagy digitálisan megszerkesztett plakát, infografika, mém, prezentáció, képvers stb. Az alkotások bemutatása után véleményvonallal nemcsak azt jelezhetik egymásnak a tanulók, hogy mennyire sikeresen valósították meg a vizuális megjelenítést, hanem azt is, hogy a bántalmazás mely formáját milyen erősségűnek tartják.

A bántalmazás témakörének a feldolgozásához, valamint a szöveg és a képi megjelenítés viszonyához rendelkezésre áll egy videó is. A *Nick AntiBullying Marti* című (9) alkotás egy iskolás lány internetes bántalmazását mutatja be. A történet hang nélküli megtekintésével a tanulók kitalálhatják az eseménysort, és összegyűjthetik, milyen vizuális elemek segítették az esemény megértését, milyen egyezményes jelek, képek és színek jelentek meg a videóban.

A stílusrétegek – Paparazzi

(Müller 2016: 167)

A diákok csoportokba rendeződnek, és képzeletben egy híradó stábjává alakulnak. A csapatok kisfilmet készítenek, egy esetről tudósítanak az iskolai bántalmazás témakörében. A projekt megvalósítására elegendő időt kell hagyni, valamint érdemes a diákoktól azt kérni, hogy vezessék, ki milyen tevékenységeket végzett a forgatás során, hogy mindenki kivegye a részét a feladatokból. A híradás

megalkotása előtt szót kell ejteni a publicisztikai stílus sajátosságairól, valamint a videók elkészítése előzetes gyűjtőmunkát igényel, de a diákok számára ajánlhatók weboldalak, egyéb tájékoztatók is (például Kék Vonal, Híntalovon Gyermekjogi Alapítvány, Safer Internet). A témát és a részleteket a tanulók közös ötleteléssel eldönthetik (ajánlott példák a szekálás és a kiközösítés). Az osztály létszámától függően a csoportok az alábbi feladatokat kaphatják (a lista szűkíthető és bővíthető):

- Az eset bemutatása, a híradó keretének biztosítása (be- és elköszönés)
- Interjú az áldozattal, aki beszámol a megoldási stratégiáiról
- Interjú a bántalmazóval a motivációiról, a megbánásról
- Nyilatkozat az osztálytársak nevében a bullying elítéléséről
- Interjú az osztályfőnökkel, a bántalmazott barátaival, a szülővel
- Szakértői interjú egy iskolapszichológussal a bántalmazás hatásairól
- Szakértői interjú a bullying fajtáiról, a megelőzésről és az intervenció lépéseiről
- Segítő szervezetek bemutatása röviden
- Tudósítás az eseményekről 10 év múlva

A videók megtekinthetők a tanórán vagy egy közös internetes felületen, majd megvitathatók, hogy milyen stílusrétegek jelennek meg az egyes alkotásokban. A legjobb felvételeket értékelni lehet titkos szavazással vagy lájkgyűjtéssel.

Manipuláció és álhírek – Say no!

(Páll 2014: 39; NMHH 2017; Tófalvy et al. 2018)

A diákok csoportba rendeződve prezentációt készítenek a Pecha Kucha technikával a manipuláció témaköréből. Az előadásfajta lényege, hogy a tanulók egy diáról csak 20 másodpercig beszélhetnek, ez beállítható a Power Point alkalmazásban, valamint elkészíthető a *pechaflickr* weboldal (10) segítségével. A csoporttagoknak egyéni szerepköröket is adhatunk: szószóló, ötletgyűjtő, megvalósító, írnok, időfelelős stb. Típek az előadás témáihoz:

- A meggyőzés verbális és nonverbális eszközei
- A manipuláció verbális és nonverbális eszközei
- A hiteles források és az álhíroldalak
- Az internethasználat veszélyei
- Segítőszervezetek, a jelzés módjai
- Médiatudatosság

A prezentációk előadása közben a diákok jegyzeteket készítenek az elhangzott információkból, valamint reflektálnak az előadás módjára, felépítésére. Annak ellenőrzésére, hogy a tanulók valóban megtanulták a médiát és az internetes forrásokat tudatosan használni, kitölthetik az *Álhírvadásztesztet* (Tófalvy et al. 2018). Ha a diákok kellően érettek, úgy a tanegység lezárható a *Say No! Nemzetközi kampány a gyermekek online szexuális kizsákmányolása ellen* című videóval (11), amely két példát mutat be arra, milyen könnyedén átverhető és zsarolható az, aki óvatlan, és nem jelzi a környezetének, ha bajban van.

Nézőpont és forgatókönyv – Ez a sztorim

Az osztály tagjai egy, a bullying témáját érintő mondatot kapnak, amelynek alapján megkísérik rekonstruálni az események forgatókönyvét. Ennek aktiválása elősegíthető képek, illusztrációk kivetítésével. Ezt követően átgondolják, milyen érzések motiválhatták az egyes szereplőket, majd néhány mondatot fogalmaznak meg arról, hogy az esemény hogyan zajlott az áldozat, a bántalmazó és egy külső szemlélő nézőpontjából – mit tarthattak fontosnak, mit értékelték eltérően. Ezután minden tanuló húz egy cédulát, amelyen az események részletei állnak kép vagy szöveg formájában (például *középiszkola*, *szendvics*, *szünet*). A teljes történetet csak úgy ismerhetik meg, ha körbejárnak, és megkérdezik a társaikat, milyen információ szerepel náluk. Az adatokat feljegyzik, és az nyer, aki

a leggyorsabban lépett kontaktusba az összes osztálytársával. Miután mindenki a helyére ült, a tanuló összefoglalja az eseményeket, valamint összeveti azzal a történettel, amelyet ő talált ki. A feladat alkalmas a sztereotípiák leküzdésére, a pletyka működésének a szemléltetésére, az osztály közötti kapcsolat erősítésére, valamint a bántalmazásról való beszélgetés elindítására. Gondolatébresztő mondatok:

Ide nem ülhetsz le, mert különben nagy baj lesz.
Nézzétek ezt a szerencsétlent, ezt a képet most lőttem.
Haha, így néz ki Juli valójában. *Péter képüzenetet küldött*
Százszor könyörögtem, hogy küldj képet – itt van egy az enyémről.

Nyelvcsaládok és nyelvtípusok – Máshol a segítség

(Páll 2014: 62)

Az új Kerettanterv (2020) az általános nyelvi ismeretek tanegységhez sorolja a nyelvtípusok és a nyelvcsaládok tárgyalását. Az ehhez ajánlott feladathoz történelmi-földrajzi előismeretek szükségesek, ennek hiányában a pedagógus készíthet segédleteket vagy a foglalkozást megelőző tanórán már kialakíthatja a csoportokat, és önálló gyűjtőmunkára invitálhatja a tanulókat egy-egy ismeretterjesztő videó vagy hiteles weboldal felkeresésével.

Minden csapat egy-egy népet képvisel. Első lépésként a tagok olyan tevékenységeket végeznek, amelyek során a nemzeti identitás és a csapaton belüli összetartás, valamint az adott országhoz kötődő szimpátia erősödik. A tanulók információkat, adatokat gyűjtenek vagy olvasnak a tanári segédletből, amelyek azt közvetítik, hogy az általuk képviselt nép a legjobb mind közül. Ilyen feladatok lehetnek például a zászlórajzolás, a himnusz megtanulása, tudományos és történelmi sikerek gyűjtése, értékrend és szimbólumok megismerése, hírességek listázása stb. Ezután megvizsgálják a többi játékban lévő országgal való viszonyukat: a rossz kapcsolatért felelőssé (bántalmazóvá) vagy annak áldozatává minősíthetik őket, illetőleg semleges (szemléltető) kontaktust jelölhetnek ki. A népeket ezek alapján rangsorolják, a sorrendnek fontos szerepe lesz.

A csoportok a bevezető, összehangoló tevékenységek után végzik a *Máshol a segítség* című játékot. Különböző szövegeket kapnak a nyelvcsaládok és a nyelvtípusok témaköréből (például más-más tankönyvek vonatkozó részei, a *Zanza.tv* videóinak narrációja, tudományos összefoglalók), ám egyforma feladatlapot kell minél rövidebb idő alatt kitölteniük. Hogy nagyobb legyen a motiváció, jutalom ajánlható fel a leggyorsabb csapatnak. Önállóan viszont nem tudnak minden kérdésre felelni – a pedagógus pedig vár, amíg a csoportok rá nem jönnek, hogy szükségük van egymás segítségére. Az országok ezután a listájuk utolsó két, a rossz viszonyukért felelősnek titulált nemzethez hírnököket küldhetnek, valamint fogadhatnak. A küldöttek mindig ellenséges hozzáállással érkeznek, ám a csapatok barátságosan fogadják őket, és békekötésük jeléül megosztják a saját és a más nemzetektől szerzett információikat. A küldöncök visszatérve átadják a hírt a kapcsolatuk rendezéséről és a helyes válaszokról. A tevékenységet a megoldások ellenőrzése és egy reflexiókör zárja.

Az egynyelvű szótárak és a szócikkek – A hiánypótló bullying szócikk

Mivel a bullyingnak nincs egységes definíciója, az egynyelvű szótárak és a szócikkek tanításakor az önálló terminusalkotás gyakorlására nyílik lehetőség. A feladathoz a diákok gyűjtőmunkát végeznek, amelynek alapján elkészíthetik egy értelmező, etimológiai vagy helyesírási szótár szócikkét – az utóbbi esetén tárgyalható az idegen szavak toldalékolása, helyesírása is. Osztálylétszámtól függően a feldolgozás történhet mozaikmódszerrel, háromfős csoportokban vagy önállóan.

Egy szinonimaszótár szócikke különösen jó alkalmat biztosít annak tisztázására, hogy mely tevékenységek tartoznak az iskolai bántalmazás témakörébe. Ha a tanulók először önállóan gyűjtik össze az ötleteiket, majd a többiek gondolatait is megismerik, rádöbbenhetnek, hogy ami számukra még

játék, mások szerint már nem az. Ez a ráeszmélés érzékenyít az egymás iránti empátiára. Ezek után a diákok készíthetnek interjú vagy kérdőívet ahhoz, hogy egy szlengszótár szócikkét létrehozzák, majd utánanézhettek, hogy az egyes táj- vagy történeti szótárakban a rokon kifejezések milyen változatai találhatók, valamint fiktív szócikkeket alkothatnak egyes írói szótárakba.

A középiskolások ma már inkább találkoznak *elektronikus szótárakkal*, semmint nyomtatott kiadványokkal (Gonda 2009). Egy Wikipédia-szócikk elkészítése nem csupán az iskolai bántalmazásról való beszélgetésre, hanem a hiteles források és a netikett témájának a megvitatására is lehetőséget biztosít. Mindez kiegészíthető *kulcsszavak* megnevezésével, amely nemcsak a szövegértés fejlesztését, hanem a *digitális adatbázisokban való keresést* is elősegíti. A játékosabb kedvű diákok saját kódnyelven írt szöveget és hozzátartozó *kódfejtő szótárt* is összeállíthatnak.

A nyelv eredete – Vitafórum

A magyar nyelv eredetéről rendszeresen olvasni olyan vitákat az interneten, amelyek során a laikusok nemcsak a kérdéses hitelű érvekkel igyekeznek nyomatékot adni a véleményüknek, hanem a kommentjeik hangnemével is. A diákok feladata az, hogy felkeressenek a témával foglalkozó fórumokat, majd egy táblázat három oszlopába idézzenek nyelvrokonságot bizonyító és nem bizonyító érveket, valamint olyan nyelvi elemeket, amelyek bántóak, személyeskedők vagy sértők lehetnek (1. táblázat).

1. táblázat

Példa a különböző hangnemű érvekre

A nyelvrokonságot bizonyító érvek	Kérdéses, hibás vagy cáfolható érvek	Sértések, vitához nem illő nyelvi formák
Például: A <i>gulyás</i> nem alapnyelvi eredetű szó, ezért nem bizonyíthatja a nyelvrokonságot.	Például: A <i>gulyást</i> az osztrákok is így mondják, ezért rokonok vagyunk.	Például: <i>Nem értesz a témához, kopj le!</i>

Nyelvrokonság – Le mernéd tesztelni, ki is vagy valójában?

(Takács 2017)

A nyelvrokonság tanításakor hangsúlyozni kell, hogy nem egyenlő a biológiai rokonsággal, amelyet a laikusok gyakran használnak (ellen)érvként a nyelvi kapcsolat bizonyítására. A különbség megtárgyalását követően a diákok leírják a füzetükbe a válaszokat azokra a kérdésekre, hogy ők milyen nemzetiségűek, és milyen más népekkel nem szimpatizálnak. Ugyanezekre feleltek a *DNS-utazás* című érzékenyítő videó szereplői is (12). A kisfilm kísérlet a rasszizmus és a sztereotípiák leküzdésére azáltal, hogy rávilágít a genetikai sokszínűségekre. Az alanyoknak feltérképezték a génállományát, és a beszélgetés után szembesítették őket azzal, hogy valójában hány nemzet vére csörgedezik az ereikben. A videó megtekintése után az osztály megoszthatja a gondolatait a témáról, és jobban megismerhetik egymást, ha beszámolnak arról, milyen nemzetiségű felmenőkkel rendelkeznek, vagy őriznek-e különleges hagyományokat.

A nyelvi norma – Osztályszabályok

A sztenderdizálás, a köznyelv egységesítési törekvései, a nyelvi tervezés és norma tanulásakor a diákok maguk is felállíthatják az osztályukra érvényes szabályokat és retorzióikat. Csoportokban gyűjtenek ötleteket egy plakátra írva – a létszámtól és a rászánt időtől függően a témalista kibővíthető, szűkíthető, vagy adható több csoportnak is egyszerre, akik kiegészítik egymás gondolatait:

Hogyan beszélünk egymással? Mit mondunk, és mit nem?
Hogyan viselkedünk egymással? Mit teszünk, és mit nem?
Mit és milyen gyakran teszünk azért, hogy összetartó, elfogadó osztályközösség legyünk?
Milyen felületeken tartjuk egymással a kapcsolatot a digitális térben? Mik ennek a szabályai?
Milyen lépéseket teszünk, ha egy osztálytársunk nem tartja be ezeket a szabályokat?
Milyen lépéseket teszünk, ha valakit bármilyen módon inzultálnak az osztályban vagy az iskola más tanulóit?
Milyen egyedi jelképeket, szokásokat alakítsunk ki, amelyek csak ránk jellemzők?
Hogyan viselkedünk a tan- és digitális órákon és a tanárokkal?
Mit teszünk, ha valaki hiányzik vagy segítségre szorul?

A kész munkákat bemutatják, és az osztály szavazással elfogadhatja, módosíthatja vagy elvetheti az ötleteket. Érdekes arra figyelni, hogy a szabályokból ne legyen túl sok, és ne is legyenek irreálisak. A megegyezés után a csoportok elkészítik a végleges plakátokat (kézzel vagy IKT-eszközök igénybevételével), amelyet aztán jól látható helyre kiragasztanak a teremben.

Összegzés

Az anyanyelvi órákon számtalan lehetőség kínálkozik a bullyingról szóló párbeszéd elindítására. A multimédiás eszközök közvetetten segítik elő a bevonódást, a vizuális impulzusok provokálják a véleményalkotást. A téma örökös aktualitásából fakadóan folyamatosan jönnek létre preventív, a diákokat megcélzó alkotások, így ezek nyomon követése és beemelése az anyanyelvi tanórákba korszerű és autentikus oktatást biztosít. Emellett tanácsos a színházi előadások, filmek és irodalmi szövegek felkutatása, valamint a megelőzésre és az intervencióra szakosodott egyesületek munkásságának a figyelemmel kísérése is.

Irodalom

- Burger King Hungary 2017. *Állj ki a bántalmazás ellen!* <https://www.youtube.com/watch?v=d6cD9q03dzg&feature=youtu.be> (2020. március 14.)
- Charisma Workshop 2019. *A szó ereje.* <https://www.youtube.com/watch?v=tlqhLQIN0Q4&feature=youtu.be> (2020. március 14.)
- F. Takács Anna 2017. Problémás tanulók, okok és megoldási javaslatok. In: N. Kollár Katalin – Szabó Éva (szerk.) *Pedagógusok pszichológiai kézikönyve*. III. kötet. Osiris Kiadó. Budapest. 219–239.
- Figula Erika 2019. *Az iskolai erőszak jellemzői és családi szocializációs háttértényezői.* <https://books.google.hu/books?id=ygCiDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hu#> (2020. március 14.)
- Fótiné Németh Margit 2010. *Kölcsönhatások. Az iskolai agresszió megelőzésének és kezelésének többszemponútú megközelítése.* MFPI. Budapest. 10.
- Gerencsér Dóra 2017. *Beszélgess a bullyingról! Ezek a videók segíthetnek benne.* <http://tantrend.hu/hir/beszelgess-bullying-rol-ezek-videok-segithetnek-benne> (2020. március 14.)
- Gibbs, Brooks 2014. *How to Stop A Bully.* <youtu.be/7oKjW1Oljuw?t=276>. Magyar felirattal: Ágoston László 2017. *Mit tegyél, ha székálnak a suliban?* <https://www.facebook.com/watch/?v=1275805459190216> (2020. március 14.)
- Gonda Zsuzsa 2009. A szótárhasználati kompetencia elsajátítása és fejlesztése. *Anyanyelv-pedagógia 2.* <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=160> (2020. március 14.)

- Jármí Éva – Piros Vera 2017. Az iskolai bántalmazás: bullying. In: N. Kollár Katalin – Szabó Éva (szerk.) *Pedagógusok pszichológiai kézikönyve* II. kötet. Osiris Kiadó. Budapest. 265–287.
- Kék Vonal Komputer Klubház Kecskemét 2014. *Nick AntiBullying Marti*. https://www.youtube.com/watch?v=yXmc78_KoM0&feature=youtu.be (2020. március 14.)
- Kerettanterv a gimnáziumok 9–12. évfolyama számára* 2020. https://www.oktatas.hu/koznevelo/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_gimn_9_12_evf (2020. június 14.)
- Körmendi Attila – Szklenárik Péter 2014. A szemlélők szerepe az iskolai zaklatásban. *Alkalmazott pszichológia* 14: 105–121.
- Müller Andrea 2016. *A 21. századi magyartanár módszerei – avagy hogyan tartson kreatív-produktív magyarórát*. Neteducatio Kft. Budapest.
- Nasibov, Ramin 2019. *Fonts matter*. <https://twitter.com/raminnasibov/status/1147508569450930176> (2020. március 14.)
- Nemzeti alaptanterv* 2020. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/3288b6548a740b9c8daf918a399a0bed1985db0f/megtekintes> (2020. június 14.)
- Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2017. *Say No! – nemzetközi kampány a gyermekek online szexuális kizsákmányolása ellen*. http://nmhh.hu/cikk/190345/Say_No_nemzetkozi_kampany_a_gyermekek_online_szexualis_kizsakmanyolasa_ellen (2020. március 14.)
- Páll Viktória 2014. *Tanórák szakácskönyve. Tananyag elsajátítását segítő játékos receptek. Kézikönyv pedagógusoknak*. Neteducatio Kft. Budapest.
- Parti Katalin 2016. A megfélemlítés (bullying) szabályozása Magyarországon és külföldön. *In Medias Res* 13: 114–146.
- Prokop Hetti 2018. *Szobanövényeken mutatta be az IKEA, milyen károkat okozhat az iskolai zaklatás*. <https://gardenista.hu/2018/05/09/szobanovenyeken-mutatta-be-az-ikea-milyen-karokat-okozhat-az-iskolai-zaklatas/> (2020. március 14.)
- Sánta Nóra 2019. *3 ok, hogy miért jelezz, ha baj van*. <https://hintalovon.hu/hu/cikk/3-ok-hogy-miert-jelezz-ha-baj-van> (2020. március 14.)
- Schmidt Andrea – Parti Katalin 2018. Az online és offline megfélemlítés kockázati tényezői (Risk factors of offline and online bullying). In: Gabos Erika (szerk.) *A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. IX. Balatonalmádi. KOBÁK Könyvsorozat. Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Magyar Egyesület. Budapest. 230–235.
- Somogyi Mónika 2017. Az iskolapszichológia és külső intézmények szerepe az iskolai munka támogatásában. In: N. Kollár Katalin – Szabó Éva (szerk.) *Pedagógusok pszichológiai kézikönyve* II. kötet. Osiris Kiadó. Budapest. 489–499.
- Takács Zsuzsa 2017. *DNS utazás*. <https://www.youtube.com/watch?v=Sq6A8ty1BkQ> (2020. március 14.)
- Tófalvy Tamás – Bátorfy Attila – Zala Krisztina 2018. *Álhírvadász Teszt*. <https://alhirvadasz.hu/teszt> (2020. március 14.)

- (1) Nemzeti Jogszabálytár 2011. évi CXC. törvény.
http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=139880.370723 (2020. március 14.)
- (2) Nemzeti Jogszabálytár 2011. évi CXI. törvény.
http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=139247.381623 (2020. március 14.)
- (3) <https://youtu.be/tlqhLQIN0Q4> (2020. március 14.)
- (4) <https://youtu.be/7oKjW1Oljuw>
magyar felirattal: <https://www.facebook.com/watch/?v=1275805459190216> (2020. március 14.)
- (5) <https://youtu.be/sbo4W9ze3s> és <https://youtu.be/tXvTNR0w3M8> (2020. március 14.)
- (6) <https://youtu.be/Tog6ai0QBg> (2020. március 14.)
- (7) <https://gardenista.hu/2018/05/09/szobanovenyeken-mutatta-be-az-ikea-milyen-karokat-okozhat-az-iskolai-zaklatas/> (2020. március 14.)
- (8) <https://youtu.be/d6cD9q03dzg> (2020. március 14.)
- (9) https://youtu.be/yXmc78_KoM0 (2020. március 14.)
- (10) <https://pechaflickr.net/> (2020. március 14.)
- (11) <https://youtu.be/ufTgIJ2zKTE> (2020. március 14.)
- (12) <https://youtu.be/Sq6A8ty1BKQ> (2020. március 14.)

Czoller, Viktória

Discussing the topic of bullying with the help of multimedia tools in first language classes

This study addresses the fundamental questions of abuse at school, teachers' responsibility, rights and duties as well as options of prevention. After a theoretical overview, it provides a short summary on the mechanism of bullying, lists the competences of teachers, classmates, school and parents. Then it names further assisting staff and organisations. It provides general pedagogical principles, followed by a repository of multimedia exercises and activities for teachers of Hungarian language, in line with the National curriculum and the framework curriculum (2020). Due to the constant topicality of bullying, several preventive works of art, theatre performances, films and literary texts are created aiming at students. Following and discussing them in first language classes supports modern and authentic education.

Kulcsszók: bullying, bántalmazás, prevenció, multimédia, videó

Keywords: bullying, abuse, prevention, multimedia, video

Az írás szerzőjéről

Czoller Viktória

egyetemi hallgató

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar, Budapest

czollerviktoria[kukac]gmail.com